

JOSIP JURČIČ: DESETI BRAT (1. polovica romana)

GLAVNE OSEBE:

Lovro Kvas (domači učitelj)

Martinek Spak (deseti brat)

Marijan Piškav (Maničin snubec, Martinekov Brat)

Peter Kaves – gospod Piškav (lastnik grada Polesk, Marijanov in Martinekov oče)

Manica (Marijanova, kasneje Lovrova izbranka)

Benjamin G* (Maničin oče, lastnik gradu Slemenice)

Dolef (Benjaminov brat)

Krjavelj (vaški posebnež)

1 Poglavlje

Ob obcestni gostilni se je ustavil voz iz katerega sta stopila vaški zdravnik Vencelj in tujec Lovro Kvas. Pri gostilničarju si je tujec izposodil konja s katerim je odjezdil proti gradu Slemenice, kjer bo služboval kot domači učitelj.

Ker je bil konj počasen, tujec pa ni bil več jezdenja, je napredoval počasi. Ne meneč se za okolico, je Lovro zamišljeno sedel na konju. Premišljeval je o svojem življenju v katerem je izkusil le malo užitka. Zaskrbljen je bil tudi glede svoje prihodnosti, saj ni vedel, kakšna je družina, pri kateri bo služboval in kako ga bo sprejela. Premišljeval je o svoji kruti usodi, ki ga vodi v tujo hišo, k tujim ljudem, ki mu bodo morda dali čutiti, da je le plačan človek. Zatopljen v svoje razmišljanje, Lovro zaide s prave poti. Za pravo smer vpraša na poti deklico. Ta mu jo pove in ga del poti tudi spremlja. Ko prideta do razpotja, ki vodi proti gradu Slemenice, srečata desetega brata. Ta dela Lovru družbo preostanek poti do gradu Slemenice.

2 Poglavlje

Lovro in deseti brat nadaljujeta pot. Deseti brat je bil bosonog, oblečen v obledela oblačila in s čevlji obešenimi čez ramo. Z Lovrom se začneta pogovarjati in ta izve, da je desetemu bratu ime Martinek Spak. Lovro ga sprašuje mnoge stvari, med drugim ga vpraša tudi, zakaj se predstavlja kot deseti brat. Pozanima se tudi o gosposki družini pri kateri bo služboval, saj ugotovi, da je Martinek z njimi v dobrih odnosih.

Ko prideta do gradu, ga Martinek opozori, naj se na gradu ogiblje njegovih sovražnikov in mu preroško napove, da bo na tem gradu doživel stvari, ki jih bo pomnil do smrti in da bo do smrti pomnil tudi desetega brata, čeprav tega sedaj ne verjame. Po teh besedah deseti brat izgine, Lovro pa se odpravi v grad.

3 Poglavlje

V gradu sedi za mizo zbrana majhna družčina; graščak Benjamin s svojo ženo, hčerko Manico, sinom Balčkom ter sosed Marjan Piškav. Nekaj časa kartajo, kasneje pa se zapletejo v pogovor o novemu domačemu učitelju. Balček upa, da ne bo prestrog, Marjan pa si od njega obeta družbo na lovu in upa, da bosta postala prijatelja.

Pogovor zmoti hišna, ki pride povedat, da je novi domači učitelj končno prispel. Družina ga prijazno sprejme medse in mu dodeli majhno, vendar udobno ter prijazno sobico z razgledom na vrt.

Naslednje jutro, takoj po zajtrku, se Lovro odpravi na vrt, kjer sreča Manico s katero se bolje seznanita. Kmalu se jima pridruži Benjaminov brat – stric Dolef. Ta je pijanec, ki je v življenju

izbral napačno pot, vendar ima kljub temu še vedno bister um. Z Lovrom se na prvi pogled razumeta in se začeta pogovarjati o raznih stvareh. Dolef mu pove svojo življenjsko zgodbo, razpravljata pa tudi o mnogih učenih zadevah. Nato se Dolef odpravi v vaško gostilno Obrhek.

4 Poglavlje

Lastnik te gostilne je bil Obrščak. Poleg tega, da je bil vaški krčmar, je bil tudi župan. Bil je velik, rdečega lica in z velikim trebuhom. Bil je premožen in zato je tudi mnogim vaščanom dajal pijačo na up. Ker ni bil pismen, si je njihove dolgove zapisoval s posebnimi znaki, ki si jih je izmislil sam.

Tistega dne so pri Obrščaku sedeli Dolef, deseti brat Martinek in dva kmečka moža. Za drugo mizo pa sta sedela mlad, čeden fant Francelj Dražan in precej starejši mož Miha izpod Gaja. Pri prvi mizi so gospodje razpravljali o vsakdanjih stvareh. Pogovor je tekkel med drugim tudi o domačih učiteljih. Eden izmed kmetov se je pritoževal, da je celo zimo pošiljal sina k učitelju, vendar ga ta ni nič naučil. Razpravljati začnejo tudi o novemu domačemu učitelju na Slemenicah, Lovrotu Kvasu, in graščaku, pri katerem službuje.

Med tem v gostilno pride tudi Krjavelj. V tistem trenutku deseti brat vstane od mize, se obrne proti sosednji mizi in obtoži Miha izpod Gaja oderuštva, saj Miha noče Franceljnu prestaviti dolga, ki mu ga je dolžan za nekaj tednov in zato hoče Franceljna prisiliti, da mu proda domačijo. Zaradi tega pa bi bil Francelj vpoklican v vojsko in tako bi se lahko Miha izpod Gaja poročil z njegovo izvoljenko.

Ko to sliši deseti brat se močno razburi in Miha nažene iz gostilne. Franceljnu pa prišepne, da bo dolg lahko odplačal, saj mu bo povedal za mesto, kjer je skrit zaklad.

Po tem pripetljaju možje nadaljujejo pogovor. Začnejo razpravljati od kod desetemu bratu vedno dovolj denarja. Namigujejo, da kupčuje s hudičem. Podvomijo tudi, da je Martinek res deseti brat. Sprašujejo ga tudi, če je prijatelj z gospodom iz Poleska, ob tem vprašanju pa se Martineku pomrači obraz in brez besed odide iz gostilne. Krjavelj može okara, da desetemu bratu res ne morejo reči vsega kar jim pride na pamet.

5 Poglavlje

Krjavelj je bil vaško čudo. O njegovi preteklosti ni bilo nič znanega. Pred desetimi leti si je na Obrščakovi njivi, tik ob hosti, z lastnimi rokami postavil hišo. Preživljal se je s prodajanjem smole, ki jo je nabiral v gozdu in z drugimi priložnostnimi deli. Ljudje so ga, za razliko od Martineka Spaka, imeli za neumnega.

Krjavelj je bil znan po pripovedovanju zgodb iz svojega življenja. Pripovedoval je, kako je na dvoje presekal hudiča, kako je kozo odvadil hojenja v pšenico, kako je pozdravil šepavega konja. Kljub temu, da mu teh zgodb nihče ni verjel, soga vedno znova in znova vzpodbujali, da jih pripoveduje, saj so se tako lahko na njegov račun precej nasmejali.

6 Poglavlje

Ko je Martinek zapustil gostilno Obrhek, je krenil naravnost čez polje proti gradu Polesk. Tokrat njegov obraz ni bil vesel kakršnega smo do sedaj poznali, ampak je bil mrk, na nek način otožen.

Ob poti se usede na kamen in izpod srajce potegne podolgovat šop ovit v umazano ruto. Iz njega potegne več listov in si jih skrbno ogleduje. Pri tem se mu orosijo oči.

V rokah drži materina pisma – vso njeno dediščino, ki mu jo je z ljubeznijo zapustila. Hkrati se ji opravičuje, ker pisem ni uporabil na način kot bi si ona želela. Uporabil jih je tako, da je vzbudil slabo vest pri človeku, ki jo je prizadel.

Grad Polesk, proti kateremu se je odpravil Martinek, ni bil grad v pravem pomenu besede, ampak je dobil tak naziv zaradi plemenitih ljudi, ki so živeli v njem. Bil je precej zanemarjen, saj je njegov oskrbnik, gospod Krivec, zanemarjal skrb zanj.

Lastnik tega gradu je bil gospod Piškav. To je bil zelo samotarski, redkobeseden človek, ki je le redkokdaj zašel med ljudi.

Njegov sin Marjan pa je bil njegovo popolno nasprotje. Bil je vesel, družaben človek, ki je rad hodil na lov in se zabaval v družbi vaških fantov med katerimi je bil zelo cenjen. Veliko časa je preživel tudi na gradu Slemenice in po tem so ljudje sklepali, da se bo omožil z grajsko hčerjo Manico.

Iz tega vidimo, da odnos med očetom in sinom ni bil ravno zaupen, saj je bil Marjan večino časa prepuščen samemu sebi in je z očetom le redko kdaj spregovoril o osebnih stvareh.

Ko se je gospod Piškav tistega popoldneva vrnil s sprehoda, ga je obiskal Martinek Spak. Začel ga je izsiljevati s pismom svoje matere. Piškav ga je prosil, naj ga končno pusti pri miru in vso stvar pozabi, vendar Martinek za to ni hotel niti slišati, saj je Piškav preveč prizadel njegovo mater, da bi mu odpustil. Piškav popusti in da Martineku denar, ki za zahteva. Ta nato odide. Na poti iz gradu sreča Marijana s katerim se spreta.

Ponoči Martinek zakoplje denar na mestu, ki se ga ljudje izogibajo, saj so prepričani, da tam straši. Zakoplje ga zato, da ga bo kasneje Franclju predstavil kot zaklad, s katerim bo lahko odplačal dolgove in se poročil s svojo izvoljenko.

7 Poglavje

Lovro Kvas po dolgem času piše pismo svojemu prijatelju Ferdinandu Bojanu. V pismu mu pove, da ga zelo pogreša, pogreša njune pogovore in njegove nasvete ter mu pove, da je osamljen.

V pismu mu opiše kako živi, opiše mu svojega gospodarja Benjamina, strica Dolefa, Marijana in tudi Manico. Opiše njeno lepoto, bister um in prijeten značaj. Pove, da se z njo rad pogovarja ter da preživita mnoge urice na vrtu ob zanimivih razpravah.

Pohvali tudi svojega učenca Balčka in mu pove nekaj stvari o okoliških kmetih.

Na koncu zapiše še, da bi rad bil sam svoj gospodar in da mu ni po volji, da mora sedeti za tujo mizo. Ampak tudi, če bi se mu ta trenutek ponudila priložnost za odhod na univerzo, ne bi šel.

8 Poglavje

V prvem delu tega pisma Lovro kara prijatelja, da je narobe razumel njegova čustva do Manice. Zagotavlja mu, da vanjo ni zaljubljen, vendar mu prizna, da do nje čuti nekaj posebnega, nekaj, kar bi se lahko razvilo v ljubezen, če bi svojim čustvom pustil prosto pot. Tega pa ne naredi, ker mu razum pravi, da Manice ni vreden, ker ji ne more ničesar ponuditi in bi z upoštevanjem svojega srca nanjo priklical le nesrečo.

*

Naslednji dan Lovro dokonča pismo. V drugem delu mu prizna svojo ljubezen do Manice in mu pove, kaj se je zgodilo, da je prišel do tega spoznanja.

Prejšnji dan se je Lovro odpravil na vrt. Poskušal je brati, vendar z mislimi ni bil pri stvari, zato se je prepustil razmišljanju. Pri tem ga je zalotila Manica, ki je deloma uganila kaj se mu

plete po glavi. Tisti trenutek ji je Lovro priznal, da jo ljubi in ona mu pove, da do njega čuti enako. Nekaj časa sta se še zaljubljeno pogovarjala, nakar jo je naenkrat zmotil deseti brat. Ko ga je Lovro zagledal, se je spomnil njegovih besed, ko sta se prvič srečala, da bo ta grad pomnil do smrti.

9 Poglavlje

V vasi je poroka. Ženi se Francelj, saj je z zakladom, ki ga je z Martinekovo pomočjo našel, odplačal dolgove in dobil blagoslov staršev svoje izvoljenke. Na svatbi se zbere vsa vas. Krjavelj pripoveduje zgodbe o svoji Urški, ki ga je na Vse svete zapustila, Martinek pa veselo pleše. Na svatbi je tudi Lovro, ki se zaplete v pogovor z Marijanom. Ta mu očita, da ga ni nič več k njemu in da ga tudi, kadar pride na Slemenice, nikoli ne vidi. Lovro mu obljubi da se bo poboljšal in ga še naslednji dan obiskal. Po pogovoru se Lovro odpravi nazaj na grad Slemenice.

10 Poglavlje

Na poti domov Lovro zavije na prostor kjer rad posedla in tam najde Manico. Nekaj časa se zaljubljeno zbadata in pogovarjata. Nato pride Balček in se skupaj odpravijo proti domu. Ko odidejo izza grmovja stopi Marijan in zajoka nad bolečo resnico, da Manica ljubi Lovra in ne njega. Takšnega najde deseti brat in ga začne neusmiljeno zbadati. Zopet se spreta in Marijan odide proti domu, medtem ko Martinek še dolgo kliče za njim in se mu smeji.

11 Poglavlje

Graščak in graščakinja se pogovarjata ter ugotovita, da Marijana že nekaj dni ni bilo na grad. Benjamin začne sumiti, da se nekaj dogaja med Lovrom in Manico. Graščakinja naroči, naj ju bolje opazuje, vendar je Manica vse slišala. Naslednje jutro Lovro najde Maničino sporočilo, da se ne smeta več toliko videvati, saj graščak sumi, da se med njima nekaj dogaja.

OPIS OSEB

LOVRO KVAS

Lovro Kvas se je rodil v kmečki družini in tako se je moral že v rani mladosti spopadati z revščino. Ker je bil nadpovprečno bister se mu je s pomočjo dobrotnikov uspelo iztrgati iz revnega okolja v katerem je živel in tako se je šolat odšel v mesto. Ker pa Lovro po končanih nižjih šolah ni hotel študirati za duhovnika mu je večina dobrotnikov odtegnila pomoč in zato je moral iti za domačega učitelja. S tem se je le podkrepil njegov čut, da nič ne velja in da ni sam svoj gospod. Kljub temu da ga je družina pri kateri je služboval lepo sprejela se ni mogel znebiti občutka da je odveč, da živi pri tujih ljudeh, sedi za tujo mizo in da je le plačan človek. Ta njegov socialni kompleks pa najbolj pride do izraza, ko se zaljubi v Manico in se zaveda, da je ni vreden, saj ji ne more ponuditi niti strehe nad glavo.

Lik tega junaka nosi tudi mnogo avtobiografskih potez pisatelja, predvsem ko gre za problem tujstva, ki je predstavljen v liku domačega učitelja, kar je tudi Jurčič sam bil.

MARTINEK SPAK

Je oseba, s katero so vse osebe romana posredno ali neposredno povezane in zato tudi njegov lik predstavlja vez med različnimi zgodbami, ki so predstavljene v romanu.

Mati mu je nezavedno vcepila sovraštvo do očeta, ki jo je zapustil še pred Martinekovim rojstvom. Po materini smrti se Martinek odpravi po svetu, z eno samo željo, da poišče očeta in se mu maščuje.

Ko hodi po svetu ga zaradi njegovega veselega značaja in posebnih lastnosti ljudje imajo za desetega brata. Ta status kasneje tudi sam prevzame.

Nekega dne Martinek po naključju najde očeta. Od tistega trenutka dalje, mu sledi kot senca, ga izsiljuje z materinimi pismi in mu nikakor ne pusti pozabiti grehov, ki jih je naredil v preteklosti. Hoče se mu maščevati, ker je njegovo mater pahnil v blaznost in si želi da enake muke doživi tudi sam. Ta dejanja so popolnoma v nasprotju z njegovim značajem, saj je bil prijazen, dobrosrčen, malo poseben človek, ki je rad pomagal ljudem in jim s svojim bistrim umom pomagal rešiti tudi marsikatero težavo. Martinek se tudi zaveda, da njegovo ravnanje ni pravilno in ima zaradi tega tudi slabo vest.

Enako sovraštvo kot do očeta pa goji le še do Marijana Piškava – svojega polbrata. Marijan povzroči tudi njegovo smrt. Pred smrtjo pa se končno pokesa. Pokliče svojega očeta in mu pave, da mu je mama odpustila vse njegove grehe, tudi sam mu odpusti in z mirnim srcem umre.

DOLEF

Dolef je bil brat gospoda Benjamina – lastnika Slemenic. Je podoba človeka, ki je uničil svoje življenje. Dolef je izjemno bister človek, ki se je že v mladosti začel vdajati pijači in se ji kljub temu da se je zavedal kam ga vodi ni odrekel. V knjigi je predstavljen kot nekakšen filozof, ki je kljub svojim letom in zapitosti še vedno bistrega uma. Vse svoje izjave podkrepi z latinskimi izreki iz Homerja ali Horacija. Največkrat ga lahko najdemo v vaški gostilni. Njegova smrt se sklada z življenjem, ki ga je živel, in sicer pijan zmrzne v snegu pred svinjaki. Pisatelj tukaj le še poudari njegovo tragično usodo zavrženega človeka, ki si je tako življenjsko pot izbral sam.

PETER KAVES – GOSPOD PIŠKAV

Peter Kaves oz. gospod Piškav je bil lastnik grada Polesk. Bil je zelo samotarski, redkobeseden človek, ki je le redkokdaj zašel med ljudi.

V svoji mladosti je naredil veliko grehov, ki so se mu v kasnejšem življenju maščevali. Ker je bil rojen v kmečki družini je že od rane mladosti je hlepel po denarju. Izšolal se je za zdravnika in se kasneje poročil z svojo pacientko in bogato dedinjo_____. Ko pa je izvedel, da ne bo podedovala denarja jo je zapustil. Odšel je na Dunaj in si z opravljanjem svojega poklica nagrabil precejšno bogastvo in se znova poročil. V drugem zakonu se mu je rodil drugi sin Marijan. Ko je ugotovil, da njegova žena ni to, za kar se izdaja, jo je zapustil in se z sinom Marijanom preselil na grad Polesk. V tem času je že spoznal svoje napake. Zavedal se je da se mu je usoda maščevala na enak način, kot je on prizadel svojo prvo ženo – Martinekovo mater. V tem času pa ga najde njegov prvi sin Martink in mu začne vzbujati slabo vest. Spominja ga na vse storjene grehe. Kljub temu, da ga Peter Kaves velikokrat prosi odpuščanja, mu Martinek noče odpustiti in ga s pismi še naprej izsiljuje.

Kljub Petrovemu težkemu značaju pa je moč čutiti, da svojega sina Marijana močno ljubi, le da tega nikoli ne pokaže. To dokaže tudi na koncu, ko se iz ljubezni do svojega sina Marijana ubije, saj se boji da bi mu pisma Martinekove matere škodila, če bi prišla v javnost.

MARIJAN PIŠKAV

Njegov sin Marijan pa je bil očetovo popolno nasprotje. Bil je vesel, družaben človek, ki je rad hodil na lov in se zabaval v družbi vaških fantov med katerimi je bil zelo cenjen. Veliko časa je preživel tudi na gradu Slemenice in po tem so ljudje sklepali, da se bo omožil z grajsko hčerjo Manico.

Marjan pa je tudi nosil del krivde svojega očeta. Nagonsko je sovražil svojega polbrata Martineka in nehote ter po naključju povzroči celo njegovo smrt. V določnem trenutku je tudi brezobzirno sovražen do Lovra, s katerim kasneje postane dober prijatelj in mu tudi pomaga ohranjati stik z Manico, ko Lovro študira. Njegova zgodba se zaključi tako, da izgubi Manico, svojega očeta, vendar je srečen v svojem zakonu z zdravnikovo hčerjo.

KRJAVELJ

Krjavelj je bil vaško čudo. O njegovi preteklosti ni bilo nič znanega. Pred desetimi leti si je na Obrščakovi njivi, tik ob hosti, z lastnimi rokami postavil hišo. Preživel je s prodajanjem smole, ki jo je nabiral v gozdu in z drugimi priložnostnimi deli. Ljudje so ga, za razliko od Martineka Spaka, imeli za neumnega.

Krjavelj bil je znan po pripovedovanju zgodb, ki naj bi se mu zgodile v življenju. Tem zgodbam se vi vaščani posmehujejo, vendar ga pripravijo do tega, da jih pripoveduje znova in znova. Krjavelj je v precej dobrih odnosih tudi z desetim bratom, izkaže se tudi, da zelo dobro pozna njegov značaj, kar se pokaže pri odlomku v katerem vaškim možem reče, da desetemu bratu res ne morejo reči vsega kar jim pade na pamet.

BENJAMIN G*

Benjamin G* je lastnik gradu Slemenice. Je preprost človek z meščanskimi koreninami. Je napol izobražen in po smrti svojega očeta je podedoval celotno družinsko posest. Kljub delni izobraženosti pa so mu najbolj pri srcu pogovori o kmečkih opravilih in zato tudi vedno sodeluje pri opravkih, ki se dogajajo na posestvu. Kljub temu da je premožen človek, še vedno teži k temu, da bi pridobil še več, in prav tega Lovro pri njem ne razume, kar izrazi tudi v pismu svojemu prijatelju.